

## *Oversigt*

### LITTERATUR OM KLASSISK OG NÆRORIENTALSK ARKÆOLOGI I DANMARK 1963-1967

AF

P. J. RIIS

HELDIGVIS er den tid forlængst forbi, da kun et par danske skrev om antike kulturer ud fra arkæologiske synspunkter; men til gengæld er det blevet svært at få et overblik over Danmarks indsats på dette felt, selv om man begrænser sig til et kort åremål. For at imødekomme behovet for en oversigt i lighed med den, der af C. J. Becker med regelmæssige mellemrum gives i tidsskriftet »Fortid og Nutid« om Danmarks forhistorie, er denne artikel skrevet. Tidspunktet kan måske synes tilfældigt valgt, ligeså begrænsningen til omtale af de sidste fem års virksomhed; men i november 1967 kunde man på een gang fejre mindet om grundlæggeren af den klassiske og nærorientalske arkæologiske metode, den i 1755 fødte dansker Georg Zoëga, med en nyudgave af hans breve, hylde fagets 80-årige »Altmeister« og Zoëgas biograf, K. Friis Johansen, med en dedikation af nyudgaven, og i stilhed mindes, at tohundrede år var gået, siden Carsten Niebuhr vendte hjem fra sin store ekspedition, der åbnede helt nye perspektiver i Orientforskningen og slog Danmarks navn fast i dens historie. Et langt tilbageblik på den klassisk-nærorientalske arkæologiske udvikling i vort land er dog overflødigt her, da der findes flere arbejder, som kan oplyse den videbegærlige (E. Dyggve i *Le Nord VI* 1943, 133-164, og i *The Humanities and the Sciences in Denmark during the Second World War*, 1948, 55-63. V. Hermansen, N. Breitenstein & M.-L. Buhl i *Antik-Cabinettet 1851*, udg. i Hundred-aaret af Nationalmuseet, 1951, 200 s.). Når 1963 er sat som terminus post quem for denne oversigt, har det følgende årsag. I det år afsluttedes efter flere kampagners arbejde både Carlsbergfondets Fønikienekspedition, der var en fortsættelse af to tidligere store Carlsbergforetagender i Middelhavsområdet, og de danske udgravninger af den hellenistiske helligdom på Failaka, det antike Ikaros, i Den persiske Golf; begge

havde klart dokumenteret de klassisk og nærorientalsk arkæologiske studiers intime forbindelse. Da ikke alle i årene 1963–1967 offentliggjorte skrifter kan omtales i oversigten, er der til denne føjet en nummereret alfabetisk litteraturliste, hvortil der i teksten henvises ved numre i parentes. Oversættelseslitteratur og udenlandske arbejder er kun undtagelsesvis medregnet, først og fremmest hvis der ved tilføjelse af væsentligt billedstof fra danske museer eller på anden måde er bidraget til belysning eller fremme af dansk forskning.

I det forløbne femår er det almene ingenlunde blevet forsømt for det specielle; men ganske vist er det ikke alene fagets egne dyrkere, der her har gjort en indsats. Fra forhistorikerside har man f.eks. behandlet arkæologiens forhold til historien (75) og forskellige nyere registrerings- og publikationsmetoder fælles for al arkæologi (202, 205); oldtidskulturerne frembringelser er placeret i en universel sammenhæng af vor førende etnograf (15), og i mangel af en tilfredsstillende dansk oversigt over den materielle udvikling i antiken, er den britiske forhistoriker V. Gordon Childes berømte, men desværre uillustrerede bog »What happened in History« blevet oversat, dog af en klassisk arkæolog (177). Det bør vel på dette sted nævnes, at den, der skriver disse linier, for år tilbage ved udsendelsen af et hefte med beskrivelse, kommentar og afbildning af udvalgte genstande i danske museer søgte at supplere Childes billedløse fremstilling (P. J. Riis, *Fortidens kultur I, antiken og dens østlige udløbere*, Kbh. 1957, 51 tavler m. tekst; hertil slutter sig Erik Kjersgaard, *Fortidens Kultur III, senere europæiske kulturer*, Kbh. 1963, 50 tavler m. tekst, og et andet bind, om de primitive randkulturer, er under udarbejdelse). Fra Holland har Munksgaards forlag overtaget den gode idé at give den læge læser et arkæologisk lommeleksikon med særligt henblik på den antike verden, så at de mange fremmedartede fagudtryk og navne ikke frembyder uoverstigelige vanskeligheder (91); denne meget nyttige publikation fortjener at komme i en lidt bedre illustreret udgave med flere oplysninger om danske forhold, og man kunde så benytte lejligheden til at undgå visse småfejl og urimeligheder.

En drøftelse af forholdet mellem det vi kalder *arkæologi* og *historie* vil altid være aktuel, og det er derfor naturligt at gå lidt nærmere ind på Jørgen Jensens afhandling derom, egentlig en omarbejdet magisterkonferensforelæsning (75). Forfatteren fremhæver, at metodologiske arbejder i dansk arkæologi siden Sophus Müllers klassiske afhandling i »Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie« 1884 har hørt til sjældenhederne, og artiklen er da også i store dele af de hjemlige arkæologkredse blevet modtaget med levende interesse, men lærer måske ikke historikerne så meget. Forhåbentlig vil forfatterens gentagne stærke understregning af det meningsløse i at lægge et skel mellem historien og

arkæologien, da kilderne metodisk set er af samme art og forskellen blot er teknisk, bevirke, at forhistorikerne, der ofte rekrutteres fra det matematisk-naturvidenskabelige gymnasium, vil anlægge et forstående syn på de historiske perioders arkæologi, dens problemer og metoder. Forfatteren, hvis humanistiske grundindstilling er evident, tager rigtigt arkæologien som en enhed, men beskæftiger sig ifølge sin uddannelse hovedsagelig med forhistorisk arkæologi, og undertiden betyder ordet arkæologi i hans pen faktisk forhistorie, hvilket kan give anledning til misforståelser, f.eks. når han skriver, at arkæologien er ung som videnskab. Hvis denne sætning skal kunne stå alene, vil en klassiker aldrig give ham ret. I antiken skelnedes ikke mellem historisk og arkæologisk virksomhed; forskere inden for begge var »archaiológoi«. Thukydid's 1. bog kaldtes »hê archaiología«, og Dionysios fra Halikarnassos skrev en romersk historie med titlen »Rhômaikê archaiología«; men mange lærdes arbejde var i realiteten for en stor del, hvad vi kalder arkæologisk – man tænke blot på Vitruv, Plinius d. Æ., Pausanias og Athenaios, og siden Ciriaco da Ancona i det 15. årh. har vi at gøre med klassisk arkæologi i moderne forstand, selv om fagets vigtigste metoder først blev præciseret af Zoëga (2). To af dem, begge kunsthistoriske, nemlig stilbestemmelsen og billedinterpretationen, tager forfatteren slet ikke i betragtning, og det er et stort spørgsmål, om afhandlingen ikke havde vundet i klarhed, såfremt han allerede i begyndelsen havde formuleret en definition af begrebet arkæologi, der, for at tale med Hjelmlev, burde være modsigelsesfri, udtømmende og den simplest mulige. Desværre forstås der heller ikke overalt uden for Danmark det samme ved arkæologi. Den officielle betegnelse for de svenske klassisk-arkæologiske professoraters fagområde har bevaret mindet om oprindelsen, idet det hedder: »klassisk fornkunskap och antikens historia«. I den angelsaksiske verden spores derimod en tendens til at lade forhistorien tage patent på arkæologien, et forhold, der formodentlig skyldes fagenes historisk betingede universitetsplacering, idet den klassiske arkæologi dér endnu er et bifag til klassisk filologi, medens forhistorisk arkæologi er en selvstændig disciplin anbragt sammen med etnologi og antropologi. Omvendt sondres der i Tyskland mellem arkæologi og forhistorie på den måde, at arkæologi opfattes som en klassisk domineret forskning. Herhjemme afspejles de vekslende strømninger udefra af, at lærestolen i klassisk arkæologi indtil 1956 hed professorat i arkæologi, medens navnet på de forhistoriestuderendes i 1948 stiftede forening, der ikke indlader klassikere, er »De arkæologistuderende«. Man må imidlertid ikke ud fra dette tro, at dansk klassisk arkæologi ikke har sit eget ansigt. Hverken i England eller Tyskland er der et så snævert universitetssamarbejde mellem klassisk og forhistorisk arkæologi som her i landet, hvor begge fags traditionelle tilknytning til Nationalmuseets rige og meget

alsidige samlinger har vist sig et uvurderligt gode både i undervisning og forskning. Hvis historikeren som fremhævet af Jørgen Jensen i stigende grad skal benytte ikke-meddelende kilder, og arkæologen i hvert fald en del meddelende, er et større samarbejde mellem de to fag nødvendigt, og det vil derfor være naturligt, at arkæologen, når de meddelende kilder er relevante for hans arbejde, må være i stand til at udnytte dem selvstændigt. Just af den grund er både filologisk og kunsthistorisk indsigt så påkrævet for den klassiske og nærorientalske arkæolog og heller ikke uden betydning for visse dele af Europas forhistorie. Med rette skriver forfatteren, at »jo fyldigere en viden arkæologen nærmer sig sit objekt med, des flere informationer afgiver kilden også«. Således er deciderede forhistorikeres arbejde i teksthistorisk velbelyst milieu, f.eks. i Nærorienten og Sydeuropa på forhånd behæftet med visse videnskabelige risici. Forfatteren indrømmer nok, at den tekst-kritiske metode stadig spiller en rolle for arkæologien, men ønsker det fastholdt, at det gælder specialområder; det drejer sig imidlertid ikke blot om Grækenland tilbage til ca. 1500 f. C., men også om Nærorientens hovedlande helt til 3000.

To forfattere, ligeledes forhistorikere, drøfter anvendelsen af *hulkort-systemer* inden for arkæologien, specielt med henblik på dansk materiale (202, 205); men sagen har interesse for alle kulturforskere og er i arkæologien først rejst af forskere på det klassisk-nærorientalske felt, nemlig ved det franske arkæologiske institut i Beirut, hvor den, der her skriver, hørte derom allerede i 1958 og da søgte at interessere danske kolleger for metoden. Under alle omstændigheder erhvervedes det første i 1964 publicerede sæt vedrørende sydøsteuropæiske og nærorientalske bronzeredskaber straks til Københavns Universitets institut for klassisk og nærorientalsk arkæologi. Det er glædeligt, at der nu i Århus opbygges et centralkartotek over danske oldsager og anlæg, selv om metoden, som en af forfatterne så rigtigt fremhæver, ikke er blottet for mangler og usikkerhedsmomenter. Ved Centre d'Analyse Documentaire pour l'Archéologie i Paris er man i gang med hulkortregistrering af nærorientalsk keramik og glyptik, græske mønter og vasemalerier samt romerske mosaiker, og den skandinaviske Nubienekspedition (186, 187) benytter sig af et lignende system bl.a. under den bearbejdelse af grave fra den senere oldtid, hvori danskeren Evelyn Oldenburg (138) deltager.

En række klassikere har fortsat deres fortjenstfulde virke med at delagtiggøre større kredse i deres viden om oldtidens *kunsthistorie* og føre deres tidligere populære fremstillinger à jour med forskningens nyere resultater, idet de samtidig har lagt vægt på tilvejebringelsen af et bedre billedmateriale (59, 62, 140-142, 144), og historikere inddrager mere og mere arkæologisk stof i deres oversigter over antiken (171, 195-197); dog har de siden 1930'erne foretaget undersøgelser af den overordent-

lig betydningsfulde græske ekspansion i Nærorienten med alt hvad deraf følger, endnu ikke sat sig tydelige spor i lærebøgerne, der også på andre punkter af og til kan vække en fagarkæologs forundring. Som den til dato bedste introduktion til oldtidskunsten forfattet af en dansker må man anse Vagn Poulsens i Sverige udkomne store og luksuøst udstyrede første bind af Ragnar Josephsons kunsthistorie (144); Frederik Poulsens gamle, for sin tid fortrinlige småbøger om emnet har nu hovedsagelig historisk interesse. Endnu eet værk må nævnes på dette sted, selv om det behandler et specielt thema; det er Vilhelm Slomanns udførlige redegørelse for en billedtypes skæbne i oldtid og middelalder: de såkaldte bicorporata (dobbeltdyr med fælles hoved), der trods forfatterens lærdom og dybtgående studier stadig frembyder gåder, især hvad angår oprindelsen (182).

Kunsthistorien er visselig ikke den klassisk-nærorientalske arkæologis eneste eller vigtigste arbejdsfelt, og der foreligger da også flere bi- bidrag til *studiet af den materielle kultur* i almindelighed. Fra naturvidenskabeligt hold har Hans Helbæk fortsat sine grundlæggende undersøgelser af korn og andre plantelevn fra Nærorienten, Italien og det romerske Britannien samt deltaget i diskussionen om hvedens og byggenes udvikling (46-56), medens der fra klassisk-filologisk side er givet leksikalske oversigter over antikt landbrug (181), dog væsentligt på grundlag af skriftlige kilder. Dette har skaffet artiklerne en uheldig slagside, så meget mere som arkæologiens og naturvidenskabens nyere resultater, bl. a. Helbæks (112: s. 94-96) ikke eller kun i meget begrænset omfang synes benyttet. To gange i de sidste år er Axel Steensberg atter kommet ind på studiet af de antike pløjningsredskaber, dels ved en klassifikation af alle de forskellige former i tiden før ca. 1000 f. C. (184), dels ved praktiske forsøg til belysning af nogle syriske fund fra det 3. årtus. f. C. (183). Herved er det lykkedes ham overbevisende at dokumentere eksistensen af en meget primitiv plovtpe med stenskær. Derimod kan man ikke altid følge ham i fortolkningen af billederne på orientalske segleylindre, hvor det kun i nogle tilfælde kan dreje sig om træspader; i andre er det åbenbart transportable røgelsesaltre. En museumsinspektørs essay om det livgivende vand i oldtidens Grækenland og Italien (175) og en ingeniørs artikel om nutidens orientalske øseværks antike forudsætninger (180) leder over til A. G. Drachmanns to uundværlige opslagsbøger om græsk-romersk teknik og mekanik (31, 32). Herfra er der ikke langt til antike møbler, om hvilke Ole Wanscher med dyb teknisk og kunstnerisk indsigt har skrevet i sin også til andre sprog oversatte nyudgave af »Møbelkunsten« (206-208); arkæologien har i denne et meget værdifuldt supplement til de udenlandske håndbøger om antikt indbo. Af og til finder man i og uden for oldtidshuse gruber, der måske kan forklares som vidnesbyrd om vævopstilling; ved nutidige

paralleller har Margrethe Hald (44) kyndigt belyst dette problem og fastslået, at den oprette vævestol (vægtvæv med lodder), som vi kender fra græske vasebilleder bl. a., ikke var egnet til funktion over gruber således som rundvæven og den vandrette vægtvæv med trædning. En oldsagskategori, der har været tillagt stor beviskraft i spørgsmålet om antike handelsveje, er de udskårne genstande af rav. Som regel hævdes det, at ravet i klassiske fund er nordisk, og dristige konklusioner er draget derudaf. Her i landet begynder der dog fra både forhistorisk (74) og klassisk-arkæologisk side (168) at ytres nogen tvivl; det synes som om i hvert fald en del af ravskærerierne i Italien, hvoraf nogle nu må lokaliseres i Capua, kan forstås som lavet af mediterrant, måske sicilisk råmateriale.

Helt anderledes end i vore nordiske nabolande spiller i Danmark de hjemlige *museer* fra gammel tid en overordentlig stor rolle for den klassiske og nærorientalske arkæologiske fagudøvelse. Det er derfor naturligt i dette almene afsnit at gøre opmærksom på de nyere museumspublikationer, der i det forløbne femår er udkommet, dels bøger omhandlede alle danske museer (16–18), dels årsskrifter og førere fra de tre store museer, der indeholder antiker: Nationalmuseet (7, 24–26, 71, 72, 108, 110, 112, 113, 115, 175, 200, 201, 203), Glyptoteket (80–82, 85, 143, 145, 146, 148–152) og Thorvaldsens Museum (57, 107). Klassiske og orientalske oldsager findes dog også i enkelte andre samlinger, til hvilke nu slutter sig Anneberg ved Nykøbing S. (176). I denne forbindelse må fremdeles nævnes en i anledning af møntforskerkongressen på Nationalmuseet 1967 udgivet »statusopgørelse« over antik numismatik (135). Kulstof-14 laboratoriet under Nationalmuseets naturvidenskabelige afdeling har også i det omhandlede tidsrum givet dateringer af klassisk og nærorientalsk materiale, f.eks. fra Sardinien, fra Qatar ved Den persiske Golf, fra Nubien, og desuden har laboratoriets leder i en meget læseværdig artikel redegjort for den nyere udvikling af dateringstekniken (191–194). Endelig skal det nævnes, at den i 1964 trufne nyordning for Københavns Universitets Årbog har muliggjort en forholdsvis udførlig årsberetning fra universitetsinstitutterne, deriblandt Institutet for Klassisk og Nærorientalsk Arkæologi (IFKONA), der har til huse på Nationalmuseet (153, 160, 164, 167).

#### *Nærorienten*

VED Nærorienten forstås her de ved Sydøsteuropa nærmest liggende dele af Asien og Afrika, til og med Sudan og Iran, altså de landstrækninger, der også kaldes Den gamle Orient, fordi man dér har fundet oldtidens ældste højkulturer. Adskillige danskere har i de senere år behandlet arkæologiske emner fra de fleste vigtigere kulturer inden for dette væl-

dige område, der er dobbelt så stort som Europa, og en stor del af denne virksomhed er fremkaldt af danske ekspeditioner. Om en af de allerførste, F. L. Nordens til *Ægypten* i 1737-8, har F. H. Kjølens skrevet en på een gang meget saglig og underholdende bog, hvori den gamle forskningsrejsende får al den virak han vitterlig fortjener (87). Den seneste danske markarkæologiske indsats i hvad man kunde kalde »Nær-afrika«, er deltagelsen i den fællesskandinaviske ekspedition til det sudanesiske Nubien ved Nilens anden katarakt. Foreløbige trykte rapporter er forfattet af undersøgelsernes svenske leder (186, 187); men med på den endelige publikation arbejder flere danske, arkæologerne Hans Jørgen Madsen (forhistoriker) og Evelyn Oldenburg (orientalist) (138), ægyptologen Baumann, som har oversat Irmgard Wolderings bog om ægyptisk kunst (9), arkitekten Hans Langballe og antropologen Vagn Nielsen. Om de to tidligste erkendte og publicerede tilfælde af spedalskhed – konstateret på nubisk knoglemateriale fra 4.-7. årh. e. C., fundet i 1907 – berettes fra medicinsk-historisk side (117). Som led i Folkeuniversitetets virksomhed er der udgivet en populær oversigt over Ægyptens oldtidskultur (99), men under Ægyptens arkæologi i snævrere forstand henhører kun ganske få arbejder. Bodil Hornemann har fortsat sin i 1951 påbegyndte udsendelse af et tavleværk gengivende tredimensionale figurfremstillinger ordnet efter type (66), O. Koefoed-Petersen har skrevet om græsk-ægyptiske portrætter i Glyptoteket (89), Evelyn Oldenburg om ægyptiske grave (138) og Erik Iversen om en indskrift på Vatikanobelisken som optakt til et først i 1968 udkommet stort værk (69).

Lignende forvarsler om en større publikation er to populære artikler om de danske udgravninger i Shilo i *Det Hellige Land* (27, 64), den by, hvor Israeliterne ifølge Det Gamle Testamente havde deres første nationalhelligdom efter indvandringen. Den endelige bearbejdelse af fundene har vist, at byen næppe er ældre end det 18. årh. f. C., og at den store ødelæggelse ikke fandt sted omkring 1050 f. C. i forbindelse med tabet af Pagtens Ark, som i sin tid formodet af en så fremstående forsker som W. F. Albright, men samtidig med Assyernes erobring af Samaria i 722 f. C. Vore dages orientalistiske studier har også kastet nyt lys over andet af Bibelens gamle stof (38). I en topografisk afhandling om byer og grænser for Dan, den ene af Israels tolv stammer, omtales det opsigtsvækkende fund af en befæstet boplads med græske importsager fra det sene 7. eller tidlige 6. årh. f. C. ved Mezad Hashavyahu på Palæstinas kyst (185). Efter bopladsens israelske udgraver blev den grundlagt som en handelskoloni af Grækere i den sidste trediedel af det 7. årh., erobret af kong Josias af Juda (639-608) og ødelagt i 609; men afhandlingens forfatter John Strange foreslår at opfatte stedet som en militærstation bemanded med græske lejetropper under en judæisk gu-

vernør. Hvis iøvrigt den præcise datering, der ikke bygger på det græske materiale, men på forekomsten af hebraiske skriftstykker, virkelig er rigtig, skulde vi altså nu have et nyt vigtigt fixpunkt i den græske kronologi. Endelig er der fremlagt vidnesbyrd om meget tidligt agerbrug i egnen omkring Petra (53).

Om Carlsbergfondets *Fønikien*-ekspedition handler flere artikler (22, 37, 155, 159, 165, 166). Der er ikke grund til her at udbrede sig særligt om resultaterne, da der kan henvises til en oversigt i »Nationalmuseets Arbejdsmark« 1961; men det må tilføjes, at der i løbet af de sidste to kampanjer i 1961 og 1963 på Tall Sukâs, Ras-Shamrateksternes Shuksu, udgravedes en græsk helligdom fra det 7. og det 6. årh. f. C., at der neden for byhøjen fandtes en milesten med kejser Constantin d. Stores og hans tre sønners indskrift, og at en lille improviseret undersøgelse i havneområdet i den berømte tobaksby Latakia, Seleukos I's Laodikeia, med sikkerhed førte byens historie meget længere tilbage, idet de ældste fund, bl.a. mykenske skår, tilhørte tiden ca. 1400–1100 f. C. (165). Ekspeditionsarbejdet nødvendiggjorde stillingtagen til et par nye, på engelsk udgivne bøger om Fønikien (154), og i dets kølvand fremkom også en afhandling om de græsk-fønikiske sarkofager i mumieform, der efter forfatteren fabrikeredes fra ca. 480 til 370 f. C. med de vigtigste værksteder i Sidon (23); men den yngste kan dog godt være lidt senere, og man spørger sig selv, om fabrikationens ophør ikke var en følge af Persernes nedkæmpelse af den sidoniske opstand i 350/49.

Steensbergs studier af agerbrugsredskaber fra *det indre Syrien* (183) har allerede været berørt i en større sammenhæng. Ellers er der ikke i tiden 1963–7 i Danmark blevet publiceret arkæologisk materiale fra dette land, selv om man har arbejdet ihærdigt videre med de store fundmasser fra Hama-udgravningen i 1930'erne, og et bind af publikationen er faktisk i trykken. Franskmanden Laroches værk om de nu dechiffrede hittitiske hieroglyfer, der først blev kendt ved indskriftfund i Hama, er anmeldt af Jens Holt (65).

*Mesopotamiens* kultur har især været genstand for populariserende skribentvirksomhed. Ikke blot er Contenaus fremstilling af dagliglivet i Babylon og Assyrien blevet oversat til dansk (19); men Jørgen Læssøe har dels fået udsendt en engelsk udgave af sin ældre bog »Fra Assyriens Arkiver« 1960 (102), der som titlen antyder er mere filologisk-historisk end specielt arkæologisk, dels skrevet en god og levende oversigt over Babylons historie og kultur med særligt henblik på Nabonidos' regering i det 6. årh. f. C. (106); for fagarkæologen er afsnittet om Babylonierne museer særlig interessant. Tungere vejende er samme forfatters nye arbejder om det ældre Assyrien med foreløbig beretning om arkivfundene fra det 2. årtus. f. C. på Tall Shimshara, Assyriernes Shusharra (103, 104), der udgravedes i 1957 af en dansk ekspedition under ledelse



af Harald Ingholt og med Jørgen Læssøe selv som epigrafiker. Bortset fra visse af Helbæks tidligere omtalte studier (50–52) foreligger der fra femåret intet skriftligt om danske markarkæologers arbejde med de ældre kulturer i Mesopotamien; men forhåbentlig kan det længe ventede værk om Shimshara-keramiken snart være en realitet. Fra de mesopotamiske grænseegnes arkæologisk-kunsthistoriske felt kan derfor kun nævnes of-fentliggørelsen af en assyrisk-præget bronzetrefod med kvindelig støttefigur, der er beslægtet med orientalske beslagfigurer fra 7. årh.s fund i Grækenland og Italien (146). Hele denne gruppe bronzer anses almindeligvis for udført i bjerglandet Urartu, Bibelens Ararat, i den østlige ende af det nuværende *Tyrki*, men også Nordsyrien og vestligere tyrkiske landskaber er foreslået som hjemsted. Bortset herfra er *Tyrkiet* (47, 48), og for den sags skyld også *Cypern* (46, 54), indtil videre næsten helt bare pletter i vort kort over dansk arkæologisk litteratur.

Anderledes forholder det sig med *Persien*, hvor ingeniørfirmaet Kamp-sax gennem mange år har bidraget umådeligt til at udbygge de dansk-iranske kulturforbindelser. Arkæologisk kulminerede dette i vort Nationalmuseums to kampagners udgravninger i Luristan, hvorom foreløbige beretninger er aflagt (108, 109, 111, 112, 199–201). At dømme efter dem er det vigtigste resultat fundet af tre prækeramiske eller, forsigtigere udtrykt, akeramiske stenalderlag V-T som de ældste i den gamle byhøj ved navn Tepe Guran, og fra den senere stenalders og tidlige metaltids aflejringer R-D sammesteds en smuk serie malet keramik. Ud-graverne har selv påpeget, at lagdelingen var usædvanlig klar, og dette har naturligvis givet det fundne en særlig værdi. Foruden må også navnlig fremhæves nogle grave fra bronzalderens slutning med enkelte af de såkaldte Luristanbronzer, hvis datering har været en del diskutere-t. De sikre holdepunkter for en sådan har hidtil været og vil vel stadig være de ting, der bærer babyloniske kongers indskrifter; men den nøj-agtige tidsfæstelse af kongernes regeringstid ligger ikke helt fast, og det bør af arkæologerne ikke overses, at der hos historikerne nu synes at være en tendens til en noget kortere kronologi. Store udsving er der dog ikke tale om, højst et kvart århundrede, og det er et stort spørgsmål, om arkæologerne med typologi og kulstof-14 analyser kan komme sand-heden nærmere. Anderledes til hjælp er kulstof-14 dateringen for de forhistoriske perioder, hvor der fra lagene U og H i Tepe Guran var materiale nok til en sådan; men selv dér er tidsbestemmelsen kun en terminus post quem. Ingen kan iøvrigt med sikkerhed sige om de enkelte lag repræsenterer lige lange perioder, og ingen kan udelukke, at analoge fænomener på forskellige steder kan have forskellig alder. En forsigtig bedømmelse af fundene fra Tepe Guran vil sikkert resultere i noget mindre årstal end dem der senest er foreslået af udgraverne (112); den tidligste placering, som Robert H. Dyson vovede, var ca. 6200

(R. W. Ehrich m. fl., *Chronologies in Old World Archaeology*, Chicago 1965, 249). En vis tilknytning til Luristan-ekspeditionens arbejde har en dansk udgave af Edith Poradas bog om Persiens ældre kunst, oversat af en af deltagerne (20), samt en epigrafisk note om en perle med kongenavn erhvervet af et andet ekspeditionsmedlem (105); de resterende arbejder tangerende Irans arkæologi er anmeldelser (3, 4).

Den danske arkæologiske ekspedition til Den Persiske (eller Arabiske) Golf iværksattes i sin tid af P. V. Glob og G. Bibby og nåede inden for femåret at afslutte sin 11. kampagne. Takket være ekspeditionens mangeårige arbejde er vi arkæologisk langt bedre orienteret om *Arabien* end nogensinde før, når bortses fra den sydligste del, hvor den internationale forskning tidligere satte ind. Der foreligger idag et så stort og uoverskueligt stof, at man stærkt føler manglen af en saglig sammenfatning af alle resultaterne, selv om der haves mange fortrinlige foreløbige enkelt-rapporter og desuden velskrevne populære beretninger om hele ekspeditionsarbejdet eller dele deraf (11-13, 86, 198). En god samlet oversigt beregnet på et bredt publikum er givet af Knud Riisgård, *Bahrain, den gamle verdens centrum*, Kbh. 1961, 198 s.; titlen skal forstås »cum grano salis«. Bahrain og Failaka, to af øerne udfor den arabiske østkyst, har været hovedvirkefelterne; men det er trist, at et ønske om at finde og udgrave det vigtige antike handelsknudepunkt Gerrha på fastlandet hidtil ikke har kunnet realiseres. Skønt hellenistiske levn er påvist i indlandet nordvest for Bahrain ved landsbyen Thadj (41, 163), skal Gerrha dog næppe søges dér – stedet er antagelig klassikernes Phigeia –, men snarere i Haufhuf-oasen. Blandt den danske ekspeditions resultater må særskilt nævnes konstateringen af betydningsfulde forbindelser med Indien, og det er derfor ganske naturligt, at et af ekspeditionens medlemmer har påtaget sig at oversætte Mortimer Wheelers autoritative redegørelse for oldtidskulturerne i det sydasiatiske hovedland til ca. 250 f. C. (34).

#### *Grækenland og den hellenistiske Orient*

I MANGE år var Chr. Blinkenbergs oversigt i »De forhistoriske Tider i Europa« fra 1927 den bedste danske indføring i *Grækenlands ældste kulturer*; men forskningens vældige fremskridt, hovedsagelig de nye udgravninger og dechiffreringen af den minoiske skrift, der betegnes som Linear B, har nødvendiggjort en åjourføring. En sådan er modigt påbegyndt af Ingrid Strøm, der ovenikøbet har lagt sin fremstilling så grundigt og bredt an, at den synes at henvende sig til en mere speciel læserkreds, der lige så vel kan benytte relevante værker af førende udenlandske forskere (190). Hidtil er forfatteren da kun nået til år 2000 f. C., og endnu to bind stilles os i udsigt. Når en så omfattende opgave ellers ikke har virket tillokkende på danske klassiske arkæologer, skyldes det

uden tvivl de vanskeligheder det nu kæmpestore materiale nødvendigvis må berede en enkelt forfatter. På een gang skal han være fortrolig med europæisk forhistorie, med både Vestasiens og Ægyptens arkæologi og historie foruden med den interne udvikling i Grækenland, og det vil næsten være ham umuligt at undgå faldgruber (jvf. ovenfor, side 276–278). Det eneste nye danske bidrag iøvrigt til studiet af det ældre Ægæicum er et indlæg i diskussionen om indskriften på den berømte lerskive fra Phaistos på Kreta (76). Forfatterens skepsis over for muligheden af at nå til en præcis datering ud fra fundoplysningerne er særdeles velbegrundet. I forsøget på at bestemme skivens hjemsted genopliver han Macalisters tanke om nordafrikansk oprindelse; det bør dog nævnes, at F. Schachermeyr, *Die minoische Kultur des alten Kreta*, Stuttgart 1964, 245–246, anser dokumentet for lokalkretisk.

Traditionelt er billedkunstens fremstillinger af *den homeriske verden*, navnlig sagnstoffet, et af dansk klassisk arkæologis brændpunkter, vel især fordi fagets dyrkere oprindeligt alle havde klassisk-filologisk uddannelse. Herom vidner J. A. Bundgårds iøvrigt uorthodoxe lille skrift om græske myther (30), en udvidet og illustreret udgave af Per Krarups bog om Homerforskningen fra 1945 (92), H. C. Broholms afhandling om Odysseus' besøg hos Polyphem (21), og K. Friis Johansens engelske bearbejdelse af »Iliaden i tidlig græsk Kunst« fra 1934 (36). Det sidste værk er i særlig grad velkomment, dels fordi førsteudgaven på grund af sproget var alt for lidt kendt i udlandet, dels fordi forfatteren har kunnet indflette adskilligt nyt materiale og tage stilling til andres studier på dette felt. Intet deri har rokket ved hovedresultatet, der gik ud på, at medens man, efter de bevarede sagnbilleder at dømme, i Korinth og Argos var fortrolig med Iliaden allerede i tidlig arkaisk tid, var det først henimod slutningen af det 6. årh. f. C., at det samme blev tilfældet i Athen, et forhold der må sættes i forbindelse med tyrannen Hipparchs kulturelle bestræbelser.

*Den arkaiske og klassiske kulturs* vigtigste perioder og fundsteder vil vi altid behøve tidssvarende indføringer til, og kyndige folk har fortsat tidligere generationers arbejde med at give offentligheden lettilgængelige oversigter, dels ved oversættelse af betydelige udenlandske arbejder, dels ved egen redegørelse for overleveringen. Pausanias' Grækenlandsbeskrivelse (63), dagliglivet i det 5. århs. Athen (178), Olympia og den græske olympiade (60), græske vaser og bygninger (140) er hovedpunkter i dette oplysningsarbejde. Går man videre til de mere specielle områder af arkæologien, vil man også dér konstatere en glædelig aktivitet. I keramikforskningen må nævnes fortsættelsen af det videnskabelige katalog over Nationalmuseets uvurderlige vasesamling inden for rammerne af den internationale serie »Corpus Vasorum Antiquorum« (35), en beretning om forøgelse af Glyptotekets bestand (81) og

en indgående drøftelse af Kykladernes keramik i det 7. årh. f. C. (189). Disse ø-produkter er et endnu ikke uddebatteret emne, der på grund af den tidlige eksport har interesse langt ud over det snævert lokale. Af tilsvarende betydning er det 6. århs. bronzer, navnlig de korinthiske, der er behandlet af en anden dansk forsker (40). En græsk helligdom fra det 7. og det 6. årh. blev udgravet i Fønikien (165), som nævnt ovf. s. 476, og samtidige græske fund i Palæstina, der måske giver os et nyt kronologisk fixpunkt (185), omtaltes s. 475-476.

Velkendte hovedværker af græsk arkitektur og skulptur (77, 90, 100, 101, 188) har naturligt nok også fristet til studier; men det kan ikke skjules, at netop de vigtigste monumenter, hvorom gennem tiderne så mange forskere har udtalt sig, sjældent tillader holdbare nye slutninger, hvis ikke nyt kildemateriale kan tilvejebringes. Dristigt og sandelig ikke uden særdeles berettiget modsigelse, også i udlandet, er Ejvind Lorenzen gået til værks i sine to bøger om arsenalet i Piræus (100) og om antik metrologi, hvilken sidste navnlig tager sigte på Parthenon (101, jvf. 180a). Eet er, at man idag matematisk kan udpønske en formel eller et system, der kan bringes i anvendelse på et værk som dette tempel; noget helt andet er, om det 5. århs. grækere virkelig tænkte i sådanne baner. Selv om en moderne valdhornist takket være musikens udvikling siden middelalderen er i stand til at spille »Den gang jeg drog af sted« på Nationalmuseets lurer, ligger deri intet bevis for, at man gjorde det samme i bronzealderen. Når forfatteren mener at have påvist, at et adjektiv som »hekatompedos«, d. v. s. 100-fods, skulde i samme bygning kunne bruges om forskellige mål, lyder dette ganske usandsynligt i en klassisk arkæologs ører og strider fuldstændig mod, hvad vi ved om almindelig oldgræsk tankegang. Arkæologen må ligeledes melde fra på talrige andre punkter, f. eks. når forfatteren i den antike beskrivelse af arsenalet i Piræus lader ordet for bredde betyde bygningens langside. Rent bortset herfra må man undre sig over, at en arkitekt, der netop påberåber sig sin praktiske indsigt, i en rekonstruktion af arsenalet kan finde på at anbringe dørene, hvorigennem takkelagen skal bringes ind og ud, på langsiderne, således at man skulde foretage besværlige manøvrer til højre eller til venstre, når det nemmeste vilde være at have dem i gavlene.

En sikker rekonstruktion af Parthenons gavlgupper bragtes i sin tid nærmere ved Kr. Jeppesens omhyggelige undersøgelse af sporene i selve gavlfelterne, og han har nu fortsat sine Parthenonstudier i en stor afhandling (77), der ikke blot drejer sig om gavlene, men også om metoperne og billederne på kultstatuens skjold. Hans rekonstruktions- og tolkningsforsøg, der i flere henseender afviger radikalt fra den fremherskende opfattelse, har nødvendigvis måttet give anledning til diskussion. I østgavlen f. eks. forekommer det mig rimeligere at placere den tro-

nende Zeus i midten over blokkene 12–14, jeg har også mine tvivl med hensyn til detaljer i fortolkningen af nordmetoperne, østfrisen og skjoldet; men under alle omstændigheder er bolden nu givet op til en ny runde om Parthenons billedserier, hvad der sikkert vil hjælpe os frem mod problemerne løsning.

Kong Mausolos' gravmæle («Mausoleet») i Herodots fødeby Halikarnassos indtager som bekendt en plads i det 4. århs. kunsthistorie svarende til Parthenons i det 5. og er nu atter, på initiativ af Kr. Jepsen, i hvis disputats det var et af hovedemnerne, blevet genstand for primærforskning. Siden 1964 har vor århusianske kollega, tildels sammen med repræsentanter for British Museum, hvor de fleste af Mausoleumskulpturerne opbevares, og med støtte af Carlsbergfondet, kunnet foretage undersøgelser og udgravninger i Halikarnassos. Derved er et antal hidtil ukendte arkitekturdele, bl.a. tre fragmenter af amazonefrisen kommet for dagen (188).

Til den klassiske og især *den hellenistiske periodes* arkæologi er der ellers navnlig ydet numismatiske bidrag, hvoraf Otto Mørkholms afhandlinger om seleukiden Antiochos IVs møntprægninger har mere end speciel interesse (120, 123, 128, 133); af værdi for arkæologen er også samme forfatters tilskrivning af enkelte mønter og møntserier til Herakleia ved Sipylos og til Nisa i Lykien (125), til Tarsos og Soloi i Kilikien (122), til Nisibis i Mesopotamien (132) og til det Antiocheia, der lå ved Den persiske Havbugt og senere kaldtes Charax Spasinou (131). Med en foreløbig rapport om den hellenistiske fæstning på øen Ikaros (Failaka) i dette hav (78) og med publikationen af Nationalmuseets græske mønter fra Parthien, Baktrien og Indien (70) er vi nået til den græske verdens grænser.

#### *Italien, Romerriget og udløbere af antiken*

NUTIDENS interesse i *det etruskiske Italiens* kunst og kultur har først og fremmest ytret sig i en ny katalog og publikationer af nyerhvervelser til Glyptotekets etruskiske samling, der som museumsudstilling omsider har fået den længe tiltrængte »ansigtsløftning« (80, 82, 85, 151). Det i de senere år i udlandet stærkt pointerede problem om ægtheden af visse terracotter, der er tilskrevet den etruskiske kunst, har i en by med så mange etruskiske kunstværker som København ikke kunnet undgå at være en udfordring, og flere danske arkæologer har da også i skrift (83, 157, 161) eller på anden måde taget stilling; om enighed på alle punkter kan der dog ikke tales. Et fund i en af de ældre etruskiske fyrstegrave fra det 7. årh. f. C. har givet J. A. Bundgård impuls til at tage hele spørgsmålet om vort alfabets tidlige historie op til revision (28); andre har beskæftiget sig med kunsten i det samme og det følgende tidsrum, der henholdsvis karakteriseredes af en orientaliserende og en

arkaisk græskpræget stil (80, 82, 85, 156, 168, 174), og måske har vi i Glyptotekets senarkaiske bronzehoved no. 29 en rest af Dianas kultbillede i den navnkundige hellige lund ved Nemisøen (169), i visse ravsager værker fra Capua (168). Kunsten bruges jævnligt og ikke uden grund til at belyse den ældre romerske historie, og mange konklusioner er draget derudfra, ikke mindst med hensyn til republikens begyndelse. Det har derfor vist sig nødvendigt at præcisere, hvad vi idag af Mellem-italiens kunst kan henføre til den første halvdel af det 5. årh. f. C. og til hvilke værksteder (170). Endvidere har en udenlandsk forsker ny-publiceret og kommenteret tre små etruskiske signetsten med silenfremstillinger i Thorvaldsens Museum (107), og en hjemlig arkæolog har skrevet om den italisk-keltiske indflydelse, der kan spores i skandinaviske fund såsom Gundestrupkarret (88).

Når man taler om *romersk kunst og kultur*, tænker man imidlertid især på senrepublikens og kejsertidens, altså efter at Rom var blevet centrum i et verdensrige. På det populære plan foreligger nu meget smukt reproducerede billedudvalg af denne periodes arkitektur og skulptur (59, 141, 142) samt en ganske fortrinlig lille bog om de vigtigste litterære og monumentale kilder til belysning af den augusteiske periode (196); intet kan bedre end en sådan publikation vise sammenhængen mellem historie og arkæologi. Rækken af mere specielle arbejder om romersk kunst begynder med en afhandling om de bevarede portrætter af Cæsar (84), og hertil slutter sig to tyske bidrag; i det ene offentliggøres to buste af Augustus og Livia hørende til vort Nationalmuseums ældste bestand (42), det andet giver et bevis for rigtigheden af Vagn Poulsens i 1958 fremsatte hypotetiske identifikation af Vergils portræt (14). En anden berømt fra samme tid, nemlig Herodes d. Store, har Dansk-Amerikaneren Harald Ingholt foreslået at se i et hoved i Boston, der tidligere er opfattet som Alexander Severus (67), og vi kan her en passant notere, at der i Danmark kun uden for den fagarkæologiske kreds har manifesteret sig en interesse for det brudstykke af en latinsk indskrift med Pilatus' navn, der 1961 blev fundet ved de italienske udgravninger i det antike Caesareas theater (58). Der er blandt forskerne ikke enighed om suppleringen af indskriftresten; men det drejer sig åbenbart om oprettelsen af en lille helligdom for Tiberius under Pilatus som *praefectus Iudaeae*, altså et vidnesbyrd om dennes omsorg for kejserkulten. Som optakter til det andet bind af Vagn Poulsens store katalog over Glyptotekets romerske portrætter har man vel lov at opfatte nogle mindre ikonografiske arbejder fra hans hånd (143, 147, 152), hvori han bl. a. offentliggør et hidtil ukendt, til Glyptoteket erhvervet portræt af Valerian, kejseren der kom i persisk fangenskab. Det store skulpturfund i Sperlongagrotten mellem Rom og Napoli har i vore nordiske nabolande fremkaldt fortolknings- og rekonstruktionsforsøg; men

fra dansk side har man begrænset sig til at behandle den ledsagende indskrift, der stadig giver anledning til divergerende meninger (93, 94). En anden romersk indskrift, Vatikanobeliskens, har som nævnt på s. 475 også fremkaldt en artikel (69). Danske arkitekter har dels studeret de monumentale fontænekummer i Rom (204), dels Trajans forum (97), og pudsigt nok har to forskere på samme tid interesseret sig for Cæsars berømte Rhinbro og hver givet deres rekonstruktionsforslag ud fra den klassiske beskrivelse i Gallerkrigens 4. bog (29, 33). I denne forbindelse skal nævnes en lille samling latinske læsestykker tilrettelagt for forhistorikere og andre arkæologistuderende (158).

Det vilde være underligt, om slet intet skriftligt arbejde i femåret bragte provinsialromersk stof udover omtalen af Pilatusindskriften. Faktisk er der artikler om det fra Apostlenes Gerninger velkendte Ephesos (39), om fund på den fönikiske kyst som nævnt på s. 476 (165) og ved den syriske ørkenby Palmyra (68), om et keltisk-romersk bronzehoved i vort Nationalmuseum (139), foruden om romerske oldsager fra gammel dansk område, hvor de oftest er dele af større fundkomplekser såsom grave, våbenofre o.l. (1, 5, 8, 203, 210). I andre tilfælde er emnet *vor hjemlige kulturs overtagelse af romerske typer* og andre påvirkninger fra de klassiske lande (45, 95, 113–116, 211), og selv om disse sidste arbejder i og for sig henhører under Nordens forhistorie, bør der dog her henvises til dem. Særlig omtale kræver Mogens Ørsnes' disputats om sydskandinavisk ornamentik i det 6., 7. og 8. årh. (211), ikke blot fordi den er et betydeligt arbejde, men navnlig fordi forfatteren kommer en hel del ind på de *senantike kulturpåvirkninger*. Det forekommer mig, at han i nogen grad har undervurderet Byzanz' rolle i den europæiske stiludvikling. Det er ganske vist rigtigt, at de nordiske fund kan sammenlignes med såkaldt langobardiske i Mellemitalien; men nogle af disse rækker måske længere tilbage end til den langobardiske invasion i 568 og kan altså eventuelt være østgotiske. Østgoterne stod under byzantinsk overhøjhed og var afgjort mere byzantinsk påvirkede end Langobarderne, og fra 535 til 751 havde Byzantinerne magten i Ravennaexarchatet, der dannede en kile østfra ind i det af Langobarderne besatte Italien og således spærrede den naturlige adgang nordfra til egne, hvor de nævnte fund blev gjort. Også fremhævelsen af koptisk og syrisk indflydelse er vistnok uretfærdig mod Byzanz, og under alle omstændigheder er anvendelsen af ordet »koptisk« i denne sammenhæng en forenkling. Mærkeligt nok synes forfatteren ikke at have kendt en netop for disse problemers løsning meget vigtig afhandling fra 1938, af den ellers ofte af ham citerede tyske arkæolog J. Werner (»Italisches und koptisches Bronzegereschirr des 6. und 7. Jahrhunderts nordwärts der Alpen«, Mnemosynon Theodor Wiegand, München 1938, 74–86). Efter den arabiske erobring af Syrien i 636 og Ægypten i 640 var der

næppe så god baggrund for påvirkning fra syrisk og koptisk kristen kunst som eventuelt før, hvorimod kontakt med Byzanz via exarchatet stadig var en umiddelbart nærmere mulighed. Endelig er de såkaldt koptiske bronzekar fra europæiske fund en temmelig heterogen gruppe, og beslægtede stykker kendes fra det byzantinske Lilleasien og Nordbalkan.

*Oldkristelig og byzantinsk kunst samt arven fra antiken* berøres ikke blot af Ørnses' bog, men er også mere eller mindre direkte emnet for en række andre arbejder (6, 136, 137, 162, 171-173, 182, 206-208), deriblandt H. P. Rohdes oversigt over den byzantinske kunst i den serie, som udgives af Studentersamfundets Oplysningsforening (172). Det italienske materiale spiller i denne fremstilling en uforholdsmæssig stor rolle, men en vis modvægt ydes af Mogens Krustrups lille bog om kirker og moskéer i Levanten (96), hvortil må føjes en detaljeret undersøgelse af en antik syrisk helligdoms omformning først til kirke og senere til moské (162). Fjernere fra antiken, men dog i dens tradition er vi med korkåben, der nedstammer fra en særlig oldtidskappe; to eksemplarer fra Århus domkirke leder ind på den islamiske arkæologis område, idet i hvert fald den ene er lavet af orientalsk stof og endda har en arabisk væver-signatur (110).

*Den nyere tids forhold til den klassiske oldtid* belyses af den indledningsvis omtalte nyudgave af Zoëgas breve (2), af en anthologi om Grækenland (61) og af artikler om renaissancegengivelser af romerske kejserportrætter (145), om maleren Købke i Pompeji (73) og om en skitsebog af Thorvaldsen med tegninger fra Rom (57), samt især af Else Kai Sass' store værk om Thorvaldsens portrætbuster (179).

TAGET som helhed betyder femårets publikationer et godt skridt fremad, navnlig på folkeoplysningens område. Den primære forskningsindsats har i og for sig været vidtspændende, men ikke således at alle hovedområder er tilgodeset. Hvert land har sine arkæologiske traditioner, og den klassisk-nærorientalske arkæologiske forskning i Danmark har naturligvis ikke afbrudt sin forbindelse bagud. Nationalmuseets store og internationalt bekendte samlinger af græske vaser og mønter såvel som Glyptotekets rige portrætgalleri forpligter således til stadigt studium. Udgravningsvirksomheden har i nogen grad været afhængig af de ydre muligheder, der tilbød sig; men både den og den museale virksomhed har ikke desto mindre været præget af visse strømninger, der i disse år overalt i verden gør sig gældende i arkæologien. Nogle af de vigtigste skal nævnes. Først den stærke interesse i problemerne omkring de neolithiske kulturers opståen, for en stor del sikkert inspireret af Gordon Childes og hans skoles indsats, og i denne sammenhæng hører også de palæoetnobotaniske undersøgelser hjemme. Interessant er overhovedet den tendens til større



samarbejde med naturvidenskaberne, der manifesterer sig på adskillige punkter, ikke blot inden for de forhistoriske studier, men også f.eks. i forbindelse med ægthedsspørgsmål. Et problemkompleks, der både i udlandet og her beskæftiger arkæologerne, er relationerne mellem Syd-europa og Nærorienten på Homérs tid og indtil Perserkrigene, aktualiseret efter Woolleys fund på Syriens kyst umiddelbart før den 2. verdenskrig. Endelig fortolkningen af den ældre græske kunsts billedfremstillinger, som det nu er muligt at gennemføre med større præcision, efter at kronologi og værkstedsbestemmelser er blevet lagt i faste rammer. Påfaldende er det imidlertid, at den minoisk-mykenske arkæologi i snævrere forstand, så at sige genfødt efter Ventris' dechiffriering af linearskriften, kun har fremkaldt eet eneste skriftligt arbejde. Ej heller har den tiltagende arkæologiske aktivitet i Tyrkiet endnu sat sig større litterære spor i Danmark; at det også gælder Cypern kan mindre undre på baggrund af svensk arkæologis mangeårige og næsten altomfattende udforskning af øens oldtidskulturer. Den danske passivitet på de nævnte områder er dog kun tilsyneladende, da flere unge arkæologer vides at arbejde med stof derfra.

#### Litteraturliste

1. Albrechtsen, Erling: Grav 1687 [fynsk jernaldergrav med terra sigillata]. Fynske Minder 1964 [1965], 103-114.
2. Andreasen, Øjvind (udg.): Georg Zoëga, Briefe und Dokumente I 1755-1785, Kbh. 1967, 405 s.
3. Asmussen, J. P.: Anm. af A. Godard, L'art de l'Iran 1962. Acta Orientalia XXIX 1966, 326.
4. - Anm. af M. J. Vermaseren, Mithras, the Secret God 1963. Acta Orientalia XXIX 1966, 334-335.
5. Balling, Jørgen: De romerske møntfund fra Jylland. Nordisk Numismatisk Årsskrift 1962 [1963], 5-78.
6. - A Byzantine Double Hoard from Lindos. Nordisk Numismatisk Årsskrift 1963 [1965], 13-41.
7. [- & Mørkholm, Otto]: Glimt fra Arbejdsmarken - Den kgl. Mønt- og Medaillesamling. Nationalmuseets Arbejdsmark 1963-1965 [1965], 139.
8. - En aureus fra Caracalla fundet på Fyn. Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad 1966, 23-26.  
Barger, Thomas A.; se Riis, P. J.
9. Baumann, Henrik R., Wätjen, W. & I. B.: Overs. o. da. udg. af I. Wolde-ring, Ägypten, Die Kunst der Pharaonen (Ägypten, Faraonerne og deres kunst), Kbh. [1963], 236 s.
10. Bendixen, Kirsten: Mønter som primær kilde. Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad 1962 [1963], 172-174.
11. Bibby, Geoffrey: Arabiens arkæologi. Dansk arkæologisk ekspeditions 8. kampagne, 1961/2. Dansk arkæologisk ekspeditions 9. kampagne, 1962/3. Kuml 1964 [1965], 86-111.

samarbejde med naturvidenskaberne, der manifesterer sig på adskillige punkter, ikke blot inden for de forhistoriske studier, men også f.eks. i forbindelse med ægthedsspørgsmål. Et problemkompleks, der både i udlandet og her beskæftiger arkæologerne, er relationerne mellem Syd-europa og Nærorienten på Homérs tid og indtil Perserkrigene, aktualiseret efter Woolleys fund på Syriens kyst umiddelbart før den 2. verdenskrig. Endelig fortolkningen af den ældre græske kunsts billedfremstillinger, som det nu er muligt at gennemføre med større præcision, efter at kronologi og værkstedsbestemmelser er blevet lagt i faste rammer. Påfaldende er det imidlertid, at den minoisk-mykenske arkæologi i snævrere forstand, så at sige genfødt efter Ventris' dechiffriering af linearskriften, kun har fremkaldt eet eneste skriftligt arbejde. Ej heller har den tiltagende arkæologiske aktivitet i Tyrkiet endnu sat sig større litterære spor i Danmark; at det også gælder Cypern kan mindre undre på baggrund af svensk arkæologis mangeårige og næsten altomfattende udforskning af øens oldtidskulturer. Den danske passivitet på de nævnte områder er dog kun tilsyneladende, da flere unge arkæologer vides at arbejde med stof derfra.

#### Litteraturliste

1. Albrechtsen, Erling: Grav 1687 [fynsk jernaldergrav med terra sigillata]. Fynske Minder 1964 [1965], 103-114.
2. Andreasen, Øjvind (udg.): Georg Zoëga, Briefe und Dokumente I 1755-1785, Kbh. 1967, 405 s.
3. Asmussen, J. P.: Anm. af A. Godard, L'art de l'Iran 1962. Acta Orientalia XXIX 1966, 326.
4. - Anm. af M. J. Vermaseren, Mithras, the Secret God 1963. Acta Orientalia XXIX 1966, 334-335.
5. Balling, Jørgen: De romerske møntfund fra Jylland. Nordisk Numismatisk Årsskrift 1962 [1963], 5-78.
6. - A Byzantine Double Hoard from Lindos. Nordisk Numismatisk Årsskrift 1963 [1965], 13-41.
7. [- & Mørkholm, Otto]: Glimt fra Arbejdsmarken - Den kgl. Mønt- og Medaillesamling. Nationalmuseets Arbejdsmark 1963-1965 [1965], 139.
8. - En aureus fra Caracalla fundet på Fyn. Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad 1966, 23-26.  
Barger, Thomas A.; se Riis, P. J.
9. Baumann, Henrik R., Wätjen, W. & I. B.: Overs. o. da. udg. af I. Wolde-ring, Ägypten, Die Kunst der Pharaonen (Ägypten, Faraonerne og deres kunst), Kbh. [1963], 236 s.
10. Bendixen, Kirsten: Mønter som primær kilde. Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad 1962 [1963], 172-174.
11. Bibby, Geoffrey: Arabiens arkæologi. Dansk arkæologisk ekspeditions 8. kampagne, 1961/2. Dansk arkæologisk ekspeditions 9. kampagne, 1962/3. Kuml 1964 [1965], 86-111.

12. Bibby, Geoffrey: Arabiens arkæologi. Dansk arkæologisk ekspeditions 10. kampagne, 1964. *Kuml* 1965 [1966], 133-152.
13. – Arabiens arkæologi. Dansk arkæologisk ekspeditions 11. kampagne, 1965. *Kuml* 1966 [1967], 75-95.
14. Bielefeld, Erwin: Zu dem Vergilbildnis des Justus van Gent für Federigo da Montefeltre. *Archäologischer Anzeiger* (Berlin) 1964, 122-136.
15. Birket-Smith, Kaj: Kulturens veje. *Naturfolk og kulturfolk*, 1-3, Kbh. 1966-1967, 408 + 352 + 412 s.
16. Boesen, Gudmund (udg.): *Danish Museums*, Kbh. 1966, 247 s.
17. – (udg.): *Danske museumsskatte*, Kbh. 1967, 204 s.
18. – (udg.): *Weltstädte der Kunst*, Kopenhagen, Lpz. 1967, 204 s.
19. Boisen, Mogens, & Weitemeyer, Mogens: Overs. o. da. udg. af G. Contenau, *La vie quotidienne en Babylonie et en Assyrie* (*Dagligt liv i Babylon og Assyrien*), Kbh. 1966, 347 s.
20. Brinch Petersen, Erik, & Mortensen, Peder: Overs. o. da. udg. af E. Porada, *Alt-Iran, die Kunst in vorislamischer Zeit* (*Iran, den før-islamiske kunst*), Kbh. [1963], 264 s.
21. Broholm, H. C.: *Odysseus og Polyphem*. *Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning* 261, Kbh. 1966, 36 s.  
Bruhn, Ada: se Hjortsø, Leo.
22. Buhl-Riis, Marie-Louise: *Petits objets trouvés en 1961 au Tell Soukas*. *Annales Archéologiques de Syrie* XIII (Damas) 1963, 215-221.
23. Buhl, Marie-Louise: *Anfang, Verbreitung und Dauer der phönikischen anthropoiden Steinsarkophage*. *Acta Archaeologica* XXXV 1964 [1965], 61-80.
24. [–, Mortensen, P. & Salskov Roberts, H.]: *Glimt fra Arbejdsmarken – Antiksamlingen*. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1963-1965 [1965], 140-143.
25. [–, Mortensen, P. & Salskov Roberts, H.]: *Glimt fra Arbejdsmarken – Antiksamlingen*. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1966, 160 og 163-164.
26. [–, Mortensen, P. & Salskov Roberts, H.]: *Glimt fra Arbejdsmarken – Antiksamlingen*. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1967, 186-187.
27. – *Bibelens Shilo*. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1967, 129-138.
28. Bundgård, J. A.: *Why did the Art of Writing spread to the West? Reflexions on the Alphabet of Marsiliana*. *Analecta Romana Instituti Danici* III 1965, 11-72.
29. – *Caesar's Bridges over the Rhine*. *Acta Archaeologica* XXXVI 1965 [1966], 87-103.
30. – *Den græske mytologi*. *Søndagsuniversitetet* 72, Kbh. 1966, 78 s.  
– : se Skriver, P. E.
31. Drachmann, A. G.: *Antikkens teknik, redskaber og opfindelser i den græske og romerske oldtid*, Kbh. 1963, 144 s.
32. – *The Mechanical Technology of Greek and Roman Antiquity – A Study of the Literary Sources*. *Acta Historica Scientiarum Naturalium et Medicinalium* 17, Kbh. 1963, 220 s.
33. – *Cæsars bro over Rhinen*. *Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning* 259, Kbh. 1965, 44 s.

- Flannery, Kent: se Mortensen, Peder.
34. Frifelt, Karen: Overs. o. da. udg. af M. Wheeler, *Early India and Pakistan* (Indien og Pakistan indtil Asoka), Kbh. 1965, 240 s.
  35. Friis Johansen, K.: *Corpus Vasorum Antiquorum*, Danmark, Copenhagen, Musée National 8, Kbh. 1963, 28 s. + 46 tavler.
  36. – *The Iliad in Early Greek Art*, Kbh. 1967, 287 s.
  37. Fugmann, Ejnar: *Les découvertes d'architecture en 1961 au Tell Soukas. Annales Archéologiques de Syrie XIII (Damas) 1963*, 222–224.
  38. Gadegård, Niels H.: *En gammel historie i nyt lys [Det Gamle Testaments Josefhistorie]*. *Kirkens Verden IV 1962*, 345–352.
  39. Galberg, Christian: *Den store moders by [Ephesos]*. *Almanak II, Århus 1967*, 29–36.
  40. Gjødesen, Mogens: *Greek Bronzes, a Review Article. American Journal of Archaeology LXVII (Princeton) 1963*, 333–351.  
– : se Poulsen, Vagn.
  41. Glob, P. V.: *Thaj og Tarut. Ørkenbyerne. Omans blå bjerge. På rekognoscering i Saudi Arabien I–III. Berlingske Tidendes kronik 23.5., 1. og 8.6.1964*, 6 s.
  42. Gross, Walter H.: *Augustus und Livia [Nationalmuseets Antiksamling nos. ABb 14 b og ABb 2]. Acta Archaeologica XXXV 1964 [1965]*, 51–60.
  43. Grove, Peter: Overs. o. da. udg. af R. Bloch, *The Etruscans (Etruskerne)*, Kbh. 1964, 232 s.
- 
44. Hald, Margrethe: *Vævning over gruber. Kuml 1963 [1964]*, 88–107.
  45. – *Udhugne oldtidssko. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1963 [1965]*, 16–30.
  46. Helbæk, Hans: *Late Cypriote Vegetable Diet at Apliki. Opuscula Atheniensia IV, Skrifter utgivna av Svenska Institutet i Athen VIII (Lund) 1962 [1963]*, 171–186.
  47. – *Textiles from Çatal Hüyük. Archaeology XVI (New York) 1963*, 39–46.
  48. – *First Impressions of the Çatal Hüyük Plant Husbandry. Anatolian Studies XIV (London) 1964*, 121–123.
  49. – *The Isca Grain, a Roman Plant Introduction in Britain. The New Phytologist LXIII (Oxford) 1964*, 158–164.
  50. – *Isin Larsan and Horian Food Remains at Tell Bazmosian in the Dokan Valley. Sumer XIX (Baghdad) 1963 [1965]*, 27–35.
  51. – *Early Hassunan Vegetable at es-Sawwan near Samarra. Sumer XX (Baghdad) 1964 [1965]*, 45–48.
  52. – *The Plant Remains from Nimrud. Nimrud and Its Remains II, London 1966*, 613–620.
  53. – *Pre-Pottery Neolithic Farming at Beidha, a Preliminary Report. Palestine Exploration Quarterly XCVIII (London) 1966*, 61–66.
  54. – *What Farming Produced at Cypriote Kalopsidha. Studies in Mediterranean Archaeology II (Lund) 1966*, 115–126.
  55. – *1966-Commentary on the Phylogenesis of Triticum and Hordeum. Economic Botany XX (New York) 1966*, 350–360.
  56. – *Agricultura preistorica a Luni sul Mignone in Etruria. Skrifter utgivna av Svenska Institutet i Rom XXV (Lund) 1967*, 279–282.

57. Helsted, Dyveke: En romersk skitsebog. Meddelelser fra Thorvaldsens Museum 1965, 14-40 og 95-97.
58. Hjerl-Hansen, Børge: Pint under Pontius Pilatus. Berlingske Tidende 6.5.1966, 32.
59. Hjortso, Leo, & Poulsen, Vagn: Klassisk Kunst, Rom [billedatlas], Kbh. 1963, 134 s.
60. - Olympia, den græske Olympiade, Kbh. 1964, 166 s.
61. - (udg.): Græske Billeder, med danske Forfattere og Kunstnere i Grækenland, Kbh. 1964, 216 s.
62. - Bruhn, Ada, & Poulsen, Vagn: Klassisk kunst, tekst og billeder, Kbh. 1966, 124 s.
63. - Terra Graeca, med Pausanias gennem Grækenland, Kbh. 1966, 83 s.
64. Holm-Nielsen, Svend: De danske udgravninger i Shilo, Kirkens Verden V 1963, 374-384.
65. Holt, Jens: Anm. af E. Laroche, Les hiéroglyphes hittites 1960, Bibliotheca Orientalis XXI (Leiden) 1964, 316-319.
66. Hornemann, Bodil: Types of Ancient Egyptian Statuary IV-V, Kbh. 1966, 16 s. + 437 tavler.  
Hughes, D. R.: se Møller-Christensen, Vilh.
67. Ingholt, Harald: A Colossal Head from Memphis, Severan or Augustan? Journal of the American Research Center in Egypt II (Cambridge, Mass.) 1963, 125-145.
68. - Some Sculptures from the Tomb of Malkû at Palmyra. Mélanges offerts à Kazimierz Michałowski, Warszawa 1966, 457-476.
69. Iversen, Erik: The Date of the So-Called Inscription of Caligula on the Vatican Obelisk. Journal of Egyptian Archaeology LI (Oxford) 1965, 149-154.
70. Jacobsen, Anne, & Mørkholm, Otto: Sylloge Nummorum Graecorum, Danish National Museum 39, Parthia-India, Kbh. 1965 [1966], 11 tavler m. tekst.
71. [- , & Mørkholm, Otto]: Glimt fra Arbejdsmarken - Den kgl. Mønt- og Medaillesamling. Nationalmuseets Arbejdsmark 1966, 159.
72. [- , & Mørkholm, Otto]: Glimt fra Arbejdsmarken - Den kgl. Mønt- og Medaillesamling. Nationalmuseets Arbejdsmark 1967, 184-185.
73. Jakobsen, Kristian: Christen Købke i Pompeji. Fynske Minder 1965 [1966], 215-232.
74. Jensen, Jørgen: Bernsteinfunde und Bernsteinhandel der jüngeren Bronzezeit Dänemarks, eine Übersicht. Acta Archaeologica XXXVI 1965 [1966], 43-86.
75. - Arkæologi og kulturforskning. Historisk Tidsskrift, 12. rk. II, 1966, 1-30.
76. Jeppesen, Kristian: En gammelkretisk gåde, nogle bemærkninger om Faistoskivens arkæologiske placering. Kuml 1962 [1963], 157-190.
77. - Bild und Mythos an dem Parthenon, zur Ergänzung und Deutung der Kultbildaus schmückung, des Frieses, der Metopen und der Giebel. Acta Archaeologica XXXIV 1963 [1964], 1-96.
78. - A Hellenistic Fortress on the Island of Ikaros (Failaka) in the Persian

- Gulf. VIIIe Congrès international d'archéologie classique, Paris 1963 [1965], 541-544.
- Jeppesen, Kristian: se Strong, Donald.
79. Johansen, Flemming: Overs. o. da. udg. af R. M. Cook, *The Greeks till Alexander (Grækerne før Aleksander)*, Kbh. 1963, 272 s.
  80. - Impasto italico og bucchero etrusco. Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek 20, 1963, 25-40.
  81. - Et korinthisk fad af »Chimæra-maleren«. Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek 21, 1964, 40-51 og 55.
  82. - En etruskisk dæmon. Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek 23, 1966, 45-53.
  83. - Cinque figure fittile etrusche. *Studi Etruschi XXXIV (Firenze)* 1966, 381-383.
  84. - Antichi ritratti di Caio Giulio Cesare nella scultura. *Analecta Romana Instituti Danici IV* 1967, 7-68.
  85. - En etruskisk rytterstatue. Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek 24, 1967, 63-78.  
- : se Poulsen, Vagn.
  86. Kapel, Holger: Fortegnelse over og summarisk beskrivelse af stenalderfund fra Qatar. *Kuml* 1964 [1965], 112-155.
  87. Kjølens, Frits Hammer: *Capitain F. L. Norden og hans rejse til Ægypten 1737-38*, Kbh. 1965, 194 s.
  88. Klindt-Jensen, Ole: Influences italiennes et celtiques sur l'art scandinave. VIIIe Congrès international d'archéologie classique, Paris 1963 [1965], 217-220.
  89. Koefoed-Petersen, O.: Deux portraits gréco-égyptiens de la Glyptothèque Ny-Carlsberg. *Bulletin de la Société française d'Égyptologie* 44 (Paris) 1965, 9-12.
  90. Koch, Mogens: La courbure du stylobate du Parthénon. *Acta Archaeologica XXXIV* 1963 [1964], 231.
  91. Kongstad, J.: Overs. o. da. udg. af Elseviers *Encyclopedie van de Archeologie (Munksgaards Arkæologi Leksikon)*, Odense 1967, 232 s.
  92. Krarup, Per: *Homer, Blade af den nyere Forsknings Historie*, Kbh. 1964, 269 s.
  93. - L'iscrizione di Faustinus a Sperlonga. *Analecta Romana Instituti Danici III* 1965, 73-84.
  94. - Ancora l'iscrizione di Faustinus a Sperlonga. *Analecta Romana Instituti Danici IV* 1967, 89-92.
  95. Krogh, Søren: Thorsbjerghovedtøjet [del af heste-seletøj], *Kuml* 1966 [1967], 59-73.
  96. Krustrup, Mogens: Kirker og moskéer i Levanten. *Søndagsuniversitetet* 45, Kbh. 1963, 104 s.
  97. Licht, Kjeld de Fine: Besøg paa Trajans Forum. *Arkitekten* 66, 1964, 109-115.
  98. - Anm. af W. L. MacDonald, *The Architecture of the Roman Empire, an Introductory Study*, 1965. *Journal of the Society of Architectural Historians* 25 (Philadelphia) 1966, 221-222.

99. Lillesø, Ebba Kern: Ægypten i oldtiden. Folkeuniversitetets bibliotek, kulturhistorie 4, Kbh. 1963, 96 s.
100. Lorenzen, Eivind: The Arsenal at Piraeus Designed by Philo and Reconstructed after His Description, Kbh. 1964, 44 s.
101. – Technological Studies in Ancient Metrology, Kbh. 1966, 137 s.  
– : se Skriver, P. E.
102. Læssøe, Jørgen: People of Ancient Assyria, Their Inscriptions and Correspondence, London 1963, 169 s.
103. – IM 62.100: A Letter from Tell Shemshâra. Assyriological Studies XVI (Chicago) 1965, 189–196.
104. – Det første assyriske imperium, et aspekt. Københavns Universitets festskrift nov. 1966, 3–110.
105. – Ipiq-Adad II af Ešnunna, Lugal Kišî. Acta Orientalia XXIX 1966, 243–245.
106. – Babylon, Kbh. 1966, 172 s.
107. Martini, Wolfram: Drei etruskische Skarabäen. Meddelelser fra Thorvaldsens Museum 1965, 72–75 og 103–105.
108. Meldgaard, Jørgen: Nationalmuseets Ekspedition til Persien. Nyt og Noter fra Kulturmuseerne 39–40, 1963, 2–3.
109. – , Mortensen, Peder, & Thrane, Henrik: Excavations at Tepe Guran, Luristan, Preliminary Report of the Danish Archaeological Expedition to Iran 1963. Acta Archaeologica XXXIV 1963 [1964], 97–133.
110. Michelsen, Vibeke: To korkåber fra Århus domkirke. Nationalmuseets Arbejdsmark 1967, 43–54.
111. Mortensen, Peder: Additional Remarks on the Chronology of Early Village Farming Communities in the Zagros Area. Sumer XX (Baghdad) 1964 [1966], 28–36.
112. – , & Flannery, Kent: En af verdens ældste landsbyer. Nationalmuseets Arbejdsmark 1966, 85–96.  
– : se Brinch Petersen, Erik.  
– : se Buhl, Marie-Louise.  
– : se Meldgaard, Jørgen.
113. Munksgaard, Elisabeth: Nye fund af guldbrakteater. Nationalmuseets Arbejdsmark 1963–1965 [1965], 19–24.
114. – New Bracteate Finds in Denmark. Acta Archaeologica XXXVI 1965 [1966], 240–248.
115. – Guldfundet fra Kitnæs Strand ved Jægerspris. Nationalmuseets Arbejdsmark 1966, 5–20.
116. – A Gold Hoard from Kitnæs, Zealand, from the Early Germanic Iron Age. Acta Archaeologica XXXVII 1966 [1967], 53–66.  
Munksgaards Arkæologi Leksikon: se Kongstad, J.
117. Møller-Christensen, Vilh., & Hughes, D. R.: An Early Case of Leprosy from Nubia. Man I (London) 1966, 242–243.
118. Mørkholm, Otto: Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, København, årsberetning 1961. Nordisk Numismatisk Årsskrift 1962 [1963], 260–264.
119. – Some Cappadocian Problems. Numismatic Chronicle (London) 1962 [1963], 407–411.

120. Mørholm, Otto: Studies in the Coinage of Antiochus IV of Syria. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, Historisk-Filosofiske Meddelelser XL 3, 1963, 75 s.
121. – Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland, Sammlung von Aulock 10, Lykien, Berlin 1964, 12 tavler m. tekst.
122. – Seleucid Coins from Cilicia about 220–150 B.C. American Numismatic Society Museum Notes XI (New York) 1964 [1965], 53–62.
123. – The Accession of Antiochus IV of Syria. American Numismatic Society Museum Notes XI (New York) 1964 [1965], 63–76.
124. – The Classification of Lycian Coins Before Alexander the Great. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte (München) 1964 [1965], 65–76.
125. – Zwei neue kleinasiatische Münzstätten. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte (München) 1964 [1965], 77–78.
126. – Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland, Sammlung von Aulock 11, Pamphylien, Berlin 1965, 14 tavler m. tekst.
127. – De ældste græske møntportrætter. Numismatiske Meddelelser XXX (Sthlm.) 1965, 1–6.
128. – The Municipal Coinages with Portrait of Antiochus IV of Syria. Congresso internazionale di numismatica, Roma 1961, II, Roma 1965, 63–67.
129. – Gold aus dem Meer. Dona Numismatica Walter Hävernack zum 23. Januar 1965 dargebracht, Hamburg 1965, 255–259.
130. – Some Cappadocian Die-Links. Numismatic Chronicle (London) 1964 [1966], 21–25.
131. – A Greek Coin Hoard from Susiana. Acta Archaeologica XXXVI 1965 [1966], 127–156.
132. – Le monnayage de Séleucus IV à Nisibe. Revue Numismatique (Paris) 1965 [1966], 44–50.
133. – Antiochus IV of Syria. Classica et Mediaevalia, Dissertationes VIII, Kbh. 1966, 229 s.
134. – En ny seleukidemønt. Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad 1967, 162–166.
135. – (udg.): A Survey of Numismatic Literature 1960–1965 I, Ancient Numismatics, Kbh. 1967, 237 s.  
– : se Balling, Jørgen.  
– : se Jacobsen, Anne.
136. Noack, Bent: Bethesda. Kirkens Verden V 1963, 16–23.
137. Nørbæk, Jens Fr.: Mosaikker i Milano [S. Aquilino-kapellet ved S. Lorenzo]. Kirkens Verden VIII 1966, 168–177.
138. Oldenburg, Evelyn: Fra Ægyptens grave – billede og virkelighed. Almanak, II, Aarhus 1964, 10–17.
139. Piggott, Stuart: A Romano-Celtic Bronze Head [Nationalmuseets Antiksamling no. 7036]. Antiquaries Journal XLIII (London) 1963, 116–118.
140. Poulsen, Vagn: Griechische Vasen und Bauten. Die blauen Bücher, Königstein im Taunus 1963, 116 s.



141. Poulsen, Vagn: Römische Bauten. Die blauen Bücher, Königstein im Taunus 1964, 100 s.
142. – Römische Bildwerke. Die blauen Bücher, Königstein im Taunus 1964, 100 s.
143. – Portrætter fra Marc Aurels Familiekreds. Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek 21, 1964, 1–24.
144. – Från grottorna till Rom. Levande konst genom tiderna I, Sthlm. 1965, 366 s.
145. – Et portræt af en romersk kejser. Meddelelser fra Thorvaldsens Museum 1965, 64–71 og 100–103.
146. – En orientalsk Bronze. Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek 23, 1966, 1–13.
147. – Anm. af R. Calza, Scavi di Ostia V, 1, Ritratti greci e romani fino al 160 circa D.C., 1964. Gnomon XXXVIII (München) 1966, 83–87.
148. – Ny Carlsberg Glyptotek, Vejledning gennem Samlingerne, 12. udg., Kbh. 1966, 110 s.
149. – Ny Carlsberg Glyptothek, a Guide to the Collections, 11. udg., Kbh. 1966, 114 s.
150. – Ny Carlsberg Glyptothek, ein Führer durch die Sammlungen, Kbh. 1966, 119 s.
151. [– , Gjødesen, Mogens, & Johansen, Flemming:] Ny Carlsberg Glyptotek, Den etruskiske Samling, Kbh. 1966, 79 s.
152. – Den fangne Kejser og andre romerske Ansigter. Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek 24, 1967, 1–30.  
– : se Hjortso, Leo.
153. Riis, P. J.: Universitetets Institut for Klassisk og Nærorientalsk Arkæologi. Nyt og Noter fra Kulturmuseerne 39–40, Kbh. 1963, 1–2.
154. – Anm. af D. Baramki, Phoenicia and the Phoenicians 1961 og D. Harden, The Phoenicians 1962. Acta Orientalia XVII 1963, 159–164.
155. – L'activité de la Mission archéologique danoise sur la côte phénicienne en 1961. Annales Archéologiques de Syrie XIII (Damas) 1963, 211–215.
156. – Anm. af W. L. Brown, The Etruscan Lion 1960. Gnomon XXXV (München) 1963, 204–208.
157. – Anm. af D. von Bothmer & J. V. Noble, An Inquiry into the Forgery of the Etruscan Terracotta Warriors in the Metropolitan Museum of Art 1961. Gnomon XXXV (München) 1963, 711–714.
158. – Udvalgte latinske tekster for forhistorikere og andre arkæologistuderende. Kbh. 1963, 38 s.
159. – Greeks in Phoenicia. Archaeology XVII (New York) 1964, 206–207.
160. – Institut for klassisk og nærorientalsk arkæologi. Årbog for Københavns Universitet 1963–64 [1965], 269–270.
161. – Etruscan or Modern? On the Authenticity of Certain Terracottas in Danish Collections. Acta Archaeologica XXXV 1964 [1965], 81–93.
162. – Temple, Church and Mosque. Det Kongelige Danske Videnskaberne Selskab, Historisk-Filosofiske Meddelelser XL 5, 1965, 50 s.
163. [– hos Barger, Thomas A.: Cylinder Seal from Saudi Arabia. Notits om

- fund af hellenistisk-rhodisk amphorahank i Thadj, Saudi Arabiens øst-provins]. *Archaeology* XVIII (New York) 1965, 231-232.
164. Riis, P. J.: Institut for klassisk og nærorientalsk arkæologi. Årbog for Københavns Universitet 1964-65 [1966], 207-208.
165. - L'activité de la Mission archéologique danoise sur la côte phénicienne en 1963. *Annales Archéologiques de Syrie* XV, 2 (Damas), 1965 [1966], 57-82.
166. - Tell Sukās. *Archiv für Orientforschung* XXI (Graz), 1966, 195.
167. - Institut for klassisk og nærorientalsk arkæologi. Årbog for Københavns Universitet 1965-66 [1967], 258-260.
168. - Anm. af D. Strong, *Catalogue of Carved Amber in the Department of Greek and Roman Antiquities, British Museum* 1966. *Gnomon* XXXIX (München) 1967, 408-411.
169. - The Cult Image of Diana Nemorensis. *Acta Archaeologica* XXXVII 1966 [1967], 67-75.
170. - Art in Etruria and Latium during the First Half of the Fifth Century B.C. *Fondation Hardt, Entretiens sur l'Antiquité Classique* XIII, Vandoeuvres-Genève 1966 [1967], 65-91.
171. Riising, Anne: Den ældre middelalder (284-o. 750). *Verdenshistorie I* under redaktion af Rudi Thomsen, Kbh. 1963, 175-220.
172. Rohde, H. P.: *Byzantinsk Kunst*, Kbh. 1964, 260 s.
173. Salomonsen, Per: Da kristendommen gik under jorden [de romerske katakomber]. *Kirkens Verden* V 1963, 41-49.
174. Salskov Roberts, Helle: Some Bronze Plaques with Repoussé Decoration in the Danish National Museum, an Investigation into an Early Etruscan Style of Decoration. *Acta Archaeologica* XXXIV 1963 [1964], 135-184.
175. - Vand er bedst. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1963-1965 [1965], 25-38.
176. - *Oldtiden. Anneberg-Samlingerne, Nykøbing Sjælland* 1965, 1-7.
177. - Overs. o. da. udg. af V. Gordon Childe, *What happened in History (Kulturernes historie)*, Kbh. 1965, 293 s.
178. - Overs. o. da. udg. af R. Flacelière, *La vie quotidienne en Grèce au siècle de Périclès (Dagligt liv i Grækenland på Perikles' tid)*, Kbh. 1967, 294 s.  
- : se Buhl, Marie-Louise.
179. Sass, Else Kai: *Thorvaldsens portrætbuster I-III*, Kbh. 1963-1965, 548 + 418 + 293 s.
180. Schiøler, Th.: Øseværket - en gammel maskine, men hvor gammel? *Naturens Verden* 46, 1963, 209-219.
- 180a. S[kriver, P. E.], Bundgård, J. A., & Lorenzen, Eivind: *Den antikke metrologi - Kunst eller teori - Hvem myrder hvad - og hvordan?* *Arkitekten* 68, 1966, 391-400.
181. Skydsgaard, Jens Erik: [artikler om] *Acker- und Gartenbau, Fischzucht, Hof, Landwirtschaft, Obst, Viehzucht, Weinbau. Lexikon der Alten Welt*, Zürich & Stuttgart 1965, 12-15, 977, 1312-1313, 1672-1673, 2112-2113, 3227-3228, 3264-3265.
182. Slomann, Vilhelm: *Bicorporates, Studies in Revivals and Migrations of Art Motifs I-II*, Kbh. 1967, 261 + 42 s.

183. Steensberg, Axel: A Bronze Age Ard Type from Hama in Syria Intended for Rope Traction. *Berytus* XV (Kbh.) 1964, 111-139.
184. - A Classification of Ploughing Implements before c. 1000 A.D., a Functional Outline. The Second International Working Conference for Research on Ploughing Implements 29.-31. August 1966, Julita Manor, Sweden 1966, 18 s.
185. Strange, John: The Inheritance of Dan. *Studia Theologica* XX 1966 [1967], 120-139.
186. Sävce-Söderbergh, Torgny: Preliminary Report of the Scandinavian Joint Expedition, Archaeological Investigations between Faras and Gemai, November 1961-March 1962. *Kush* XI (London) 1963, 47-69.
187. - Preliminary Report of the Scandinavian Joint Expedition, Archaeological Investigations between Faras and Gemai, November 1962-March 1963. *Kush* XII (London) 1964, 19-39.
188. Strong, Donald, & Jeppesen, Kristian: Discoveries at Halicarnassus. *Acta Archaeologica* XXXV 1964 [1965], 195-203.
189. Strøm, Ingrid: Some Groups of Cycladic Vase-Painting from the Seventh Century B.C. *Acta Archaeologica* XXXIII 1962 [1963], 221-278.
190. - Grækenlands forhistoriske kulturer I, stenalder og tidlig bronzealder, Kbh. 1966, 209 s.
191. Tauber, Henrik: Copenhagen Radiocarbon Dates VI. *Radiocarbon* 6 (New Haven) 1964, 215-225.
192. - Recent Development in C-14 Dating. Report of the VIth International Congress on Quaternary (INQUA), Warsaw 1961, I, Łódź 1965 [1966], 729-741.
193. - Copenhagen Radiocarbon Dates VII. *Radiocarbon* 8 (New Haven), 1966, 213-234.
194. - Danske kulstof-14 dateringer af arkæologiske prøver II. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1966 [1967], 102-130.
195. Thomsen, Rudi: Oldtiden. *Verdenshistorie* I, under redaktion af Rudi Thomsen, Kbh. 1963, 1-174.
196. - Det augustæiske principat. *Historiske billedhæfter for gymnasiet* udgivet af Historielærerforeningen, Kbh. 1963, 135 s.
197. - Forelæsninger over Nærorientens historie til år 500 f. v. t., Århus 1966, 310 s.
198. Thorvildsen, Knud: Gravrøser på Umm an-Nar. *Kuml* 1962 [1963], 191-219.
199. Thrane, Henrik: Archaeological Investigations in Western Luristan, Preliminary Report of the Second Danish Archaeological Expedition to Iran. *Acta Archaeologica* XXXV 1964 [1965], 153-169.
200. [- :] Ekspeditioner til Luristan. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1963-1965 [1965], 141-142.
201. - Nationalmuseets Ekspedition til Persien. *Nyt og Noter fra Kulturmuseerne* 48, 1965, 1-2.
202. - Nye arkæologiske publikationsformer. *Kuml* 1966 [1967], 135-145.
203. - Fornemme fund fra en jernaldergrav i Uggerløse [romerske bronzer og glas]. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1967, 67-80.

- : se Meldgaard, Jørgen.
204. Varming, Jens Christian: Fontane romane, studi quattro antiche vasche da fontana monolitiche. *Analecta Romana Instituti Danici* III 1965, 85-143.
205. Voss, Olfert: Dokumentationsproblemer indenfor arkæologien. *Kuml* 1966 [1967], 97-134.
206. Wanscher, Ole: Møbelkunsten, typer og interiører fra fem årtusinder, 2. udg., Kbh. 1966, 416 s.
207. - Møbelkunsten, Sthlm. 1967, 420 s.
208. - *The Art of Furniture*, London & New York 1967, 420 s.
209. Weitemeyer, Mogens: Anm. af W. F. Leemans, *Foreign Trade in the Old Babylonian Period as Revealed by Texts from Southern Mesopotamia* 1960. *Acta Orientalia* XXVIII 1964, 205-213.  
- : se Boisen, Mogens.  
Wätjen, W. & I. B.: se Baumann, Henrik R.
210. Ørsnes, Mogens: The Weapon Find in Ejsbøl Mose at Haderslev, Preliminary Report [heri også romerske sværd, det ene med indskrift]. *Acta Archaeologica* XXXIV 1963 [1964], 232-247.
211. - Form og stil i Sydkandinaviens yngre germanske jernalder. *Nationalmuseets Skrifter*, arkæologisk-historisk række XI, Kbh. 1966, 314 s.

Stud. mag. Suzanne Egelund har bistået ved registreringen. Enkelte henvisninger skylder jeg overinspektør, dr. phil. Otto Mørkholm og museumsinspektør, mag. art. Flemming Johansen. Alle tre beder jeg modtage min tak.